

SENFONİ İLE TÜRKÜLER

TURKISH FOLK SONGS ACCOMPANIED BY SYMPHONY

*Ömer TÜRK MENOĞLU**

Özet

Bu çalışmada senfoni ile türküler konusu araştırılarak; yapılan literatür taramasında konu hakkında daha önceden yapılmış herhangi bir akademik çalışmanın bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Konu ile ilgili olarak performansın yanı sıra yazılı bir kaynağın var olması gerekliliği açıktır, dolayısıyla bu makale literatüre katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir. Senfonik düzenlemeler konusuna değinmeden önce, türkülerin ilk derleme çalışmaları ve kayıt altına alınması konusunda bilgi sahibi olmamız gerekmektedir. Türkiye’de halk şarkılarının senfonik düzenlemesi Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra Atatürk’ün başlattığı müzik hareketiyle başlamıştır. İlk defa Türk Beşleri tarafından yazılan türkülerimizin düzenlemeleri senfoni orkestraları tarafından seslendirilmiştir. Türk Beşleri sayesinde yapılmaya başlanan senfonik düzenleme çalışmaları ne yazık ki, uzun bir süre duraklama yaşamıştır. Senfonik türkü düzenlemeleri 1990’lı yılların başından itibaren; Turgay Erdener, Oğuzhan Balcı, Yusuf Yalçın, Murat Çelebi ve Musa Göçmen gibi besteciler tarafından tekrar ele alınıp devam ettirilmiştir. Cumhuriyet dönemindeki düzenlemeler karmaşık bir armonik yapıya sahip olduğu için halk tarafından çok fazla ilgi görmemiştir. Bunun yanı sıra senfonik olarak düzenlenen birçok türkünün telif hakları Batı ülkelerine ait olduğundan, konser programlarında yer alan türküler oldukça kısıtlı sayıda kalmıştır. Türkülerimizin senfonik düzenlemeleri; hem ulusal hem de uluslararası arenalarda icra edilerek duyurulması ve tanıtılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkü Derlemeleri, Senfonik Türküler, Çok Sesli Türküler

Abstract

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü Müzik ABD Ankara / TÜRKİYE, omerturkmenoglu@gazi.edu.tr. ORCID: 0000-0002-2539-3600

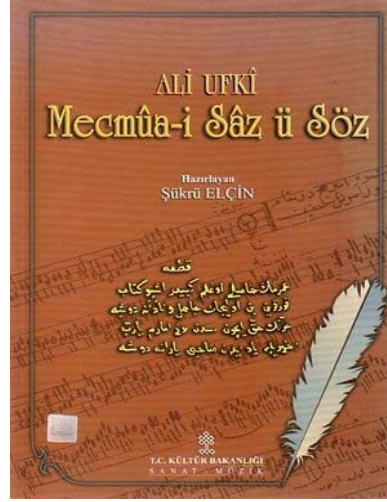
In this study, by investigating the subject of Turkish folk songs accompanied by symphony; In the literature review, it was revealed that there is no previous academic study on this subject. It is clear that there should be a written source in addition to the performance regarding this subject, so this article is important in terms of contributing to the literature. Before we talk about symphonic arrangements, we need to have information about the first compilation and recording of Turkish folk songs. Symphonic arrangement of folk songs in Turkey started with the music revolution movement initiated by Atatürk after the foundation of the Republic. For the first time, the arrangements of our folk songs written by Turkish Fives were performed by symphony orchestras. Unfortunately, the symphonic arrangement works, which started to be made thanks to the Turkish Fives, had a long pause. Since the beginning of the 1990s, symphonic Turkish folk song arrangements; It has been reworked and continued by composers such as Turgay Erdener, Oğuzhan Balcı, Yusuf Yalçın, Murat Çelebi and Musa Göçmen. Since the arrangements in the Republican period had a complex harmonic structure, they did not attract much attention from the public. In addition, since the copyrights of many symphonically arranged Turkish folk songs belong to Western countries, the folk songs included in the concert programs remained very limited. Symphonic arrangements of our folk songs; It is of great importance in terms of being performed, announced and promoted both in national and international arenas.

Keywords: Turkish Folk Song Collections, Symphonic Folk Songs, Polyphonic Turkish Folk Songs

Türkü Derlemelerinin Tarihsel Gelişimi

Yapılan araştırmalar ilk türkü derlemelerinin 17. yy'da notaya alındığını göstermektedir. İstanbul'da bilinen ilk türküler 17. yy'da Polonya asıllı tercüman ve müzisyen Ali Ufki Bey (Albert Bobowski) tarafından notasyon şeklinde kaydedilmiştir. Türk musikisi ve şarkılarıyla ilgilenen besteci, Avrupa nota sistemiyle Türk halk ezgilerini notaya dökerek "Mecmuâ-i Sâz u Söz" adıyla bir eser hazırlamıştır.

Bu eserde konuları aşk, özlem ve yiğitlik üzerine yazılmış 104 türkü bulunmaktadır. Bu türkülerin 59 tanesi 11'li hece ölçüsüyle 6+5 ve 4+4+3 formunda; 38 tanesi 8'li hece ölçüsüyle 5+3 ve 4+4 formuyla; 4 tanesi 15'li hece ölçüsüyle ve sadece bir tanesi 13'lü hece ölçüsüyle yazılmıştır. Bunların yanı sıra eserde 47 varsağı ve 10 adet de *Raksiyeler* başlığı altında parçalar yer almaktadır (Türkmen ve Küçükebe, 2017).

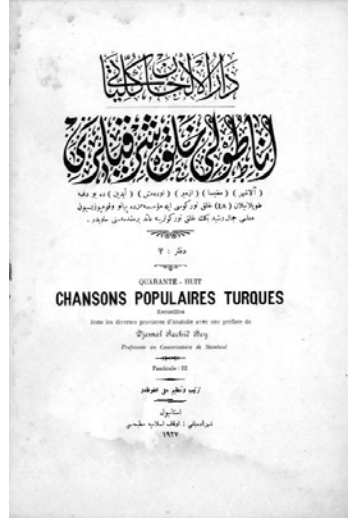
Görsel 1: Mecmuâ-i Sâz u Söz (Kaynak: <https://kygm.ktb.gov.tr/TR-731/mecmua-i-saz-i-soz-2-baski.html>)

19. yy'a gelindiğinde İstanbul'a ait halk müziği eserlerinin nota koleksiyonlarına girdiği görülmektedir. Söz gelimi Leon Hancıya, Melekzet (Mustafa Nuri) Efendi, Muallim İsmail Hakkı Bey nota yazıcıları arasında öne çıkmaktadır. Anadolu'da ise 18. yy sonlarında ilk Türk Halk Müziği araştırmacılarından biri olan Ermeni asıllı Gomidas Vartabed 1892'de memleketi olan Kütahya'da bir derleme çalışması yapmış ve 69 adet türküyü derleyip notaya almıştır. Halk müziğinin araştırılması ve yayımlanması ile ilgili olarak müzikolog Rauf Yekta Bey'in de etkili çabaları görülmektedir (Kaya, 2019).

Bu çabaların o dönemdeki milliyetçilik akımlarıyla da bağlantısı olduğu anlaşılmaktadır. Modern Türkiye'nin de ideolojisinin temelini oluşturan Ziya Gökalp, milliyetçi ideoloji temelinde etnomüzikolojik araştırmalar yapılarak yaratılacak yeni Türk müziği sayesinde, ulusal bilincin ve vatandaşlık bağının gelişeceği düşüncesindedir. Ziya Gökalp Arap ve İran kültürlerinin etkisinin izlerini taşıyan sanat, edebiyat ve müziğe kesinlikle karşıydı. Ona göre ulusal bir kültürün yaratılmasında ilk yapılması gereken şey, saf ulusal kültürün köklerine yeniden dönmek ve ondan beslenerek destanları, şiirleri, atasözlerini ve efsaneleri yeniden keşfetmektir. Ayrıca müzikte de Osmanlı müziğinin yerine milli bir müzik yerleştirmeyi savunmuştur (Tansuğ, 2008).

Yerel malzemeyi Batı formuyla sunmak şeklinde özetlenebilen Ziya Gökalp'ın sentez fikri; kendini müzikte de göstererek; klasik Batı müziği formunda Halk Müziği icra etme anlayışı Türk Musikisine çok sesliliği ve Türk Beşleri gibi klasik Batı müziği formunda halk müziği yapan müzik gruplarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

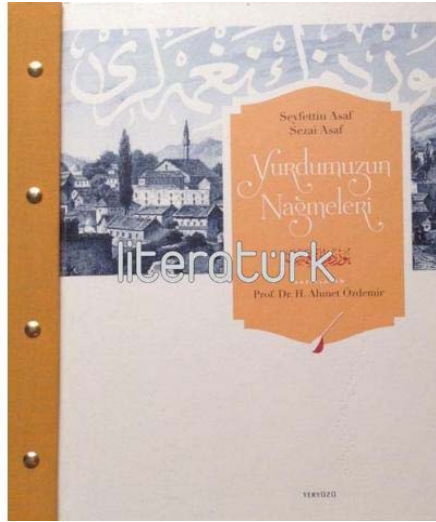
Cumhuriyet döneminde ilk türkü derlemelerinin Dârül-elhân (Bugünkü, İstanbul Üniversitesi Konservatuarı) tarafından yapıldığı bilinmektedir.

Görsel 2: Darülelhan Anadolu Halk Şarkıları

(Kaynak: <https://osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr/tr/duyuru/bir-darulelhanvardikarargazetesibesirayvazoglu180520177700470048006300460049007A007200770053004D003100>)

Bu amaçla 1924 yılında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden toplanan 85 adet türkü ve oyun havasının notası 1926 yılında Anadolu Halk Şarkıları serisinin ilk iki defteri olarak yayımlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı da halk müziğinin derlenmesi amacıyla Asal kardeşleri (Seyfettin ve Sezai Asal) görevlendirmiş; Batı Anadolu ve Güney Marmara'nın çeşitli yörelerini gezen Asal kardeşler 80 adet türkü ve oyun havasını derlemiştir. Resmi olarak bu ilk alan araştırmasından yapılan derleme “Yurdumuzun Nağmeleri” adıyla 1926'da yayımlanmıştır (Kaya, 2019).

Görsel 3: Yurdumuzun Nağmeleri (Kaynak: <https://literaturk.com/1470>)

Türk halk müziği derlemeleriyle ilgili bir diğer önemli gelişme de Ankara Üniversitesi'nde profesör olarak görev yapan dilbilimci Macar asıllı László Rásonyi'nin, Macar besteci Béla Bartók'u ders vermesi ve yöresel halk müziği derleme çalışmaları yapması amacıyla Ankara'ya davet etmesidir. Bartók bu şekilde 1935 Aralık ayından itibaren etnomüzikolojik çalışmalara başlamış ve Türk halk müziği ile ilgili yayımları okumuştur (Bartók, 1976).

1936'da Rásonyi'nin önerisi ve Halk Partisinin daveti üzerine Ankara'ya gelen besteci burada dersler ve konserler vermiştir. Bartók'un bir amacı da eski Macar halk müziği ile Türk halk müziği arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda ilk araştırma bölgesi olarak Osmaniye civarındaki Toros Dağları'nda yaşayan Yörükler seçilmiştir. Bunun nedeni göçebe yaşam tarzına sahip olan Yörüklerin, eski müzik kültürünü daha iyi koruduklarının düşünülmesidir. Bartók'a; Adnan Saygun, Necil Kazım Akses ve Ulvi Cemal Erkin de eşlik etmiştir. Adana civarında yapılan bu derleme çalışmaları sonucunda 78 sözlü ve 9 sözsüz halk müziği eseri kaydedilmiştir (Bartók, 1976).

Görsel 4: Bela Bartók Türk Halk Müziği Derlemeleri
(Kaynak: <https://kidega.com/kitap/bela-bartok-un-turk-halk-muzigi-derlemesi-uzerine-calismalar-155967/detay>)

Bartók bu eserleri nota ve sözleri ile kaydetmiş, ayrıca melodik yapılarına göre de sınıflandırarak kitap haline getirmiştir. Bu kitap yıllar sonra 1976'da yayımlanabilmiştir. Bu yıldan itibaren Türkiye'de çok geniş derleme çalışmalarının yapılmaya başlandığı görülmektedir. Ankara Devlet Konservatuarı tarafından her yıl gerçekleştirilen periyodik derleme gezileri kapsamında Milli Eğitim Bakanlığının belirlediği bölgelerden toplanan 7000'den fazla eser, ses kayıt cihazlarıyla plaklara kaydedilmiştir (Kaya, 2019).

Senfoni ile Türküler

Türkiye'de halk müziğinin senfonik eserlerde kullanılması Cumhuriyet dönemiyle birlikte başlamıştır. 1934'te dönemin Milli Eğitim Bakanı Abidin Bey başkanlığında kurulan komisyonda Türk Beşleri de görev almıştır. Türk Beşleri; besteledikleri senfonik, opera, oda müziği ve koro eserlerinde türkülerini de kullanmışlardır. Aşağıda Türk Beşlerinin sözlü türkülerle ilgili senfonik düzenlemelerinin yer aldığı bir liste sunulmuştur.

Görsel 5: Cemal Reşit Rey (Kaynak: <http://piyano.tv/besteciler-kimdir-beste-bilgileri-composer/klasik-muzik-besteci-hayatları-kim/besteci-cemal-resit-rey-muzik-hayati-eserleri-besteleri/>)

Tablo 1: Türk Beşlerinin Sözlü Türkülerle İlgili Senfonik Düzenlemeleri (Ali, 1996)

Cemal Reşit Rey	<ul style="list-style-type: none">•Anadolu Türküleri (Dört Türkü) 1926. Bu türküler (K Emni Vurdular, On İkidir Efeler, Ayın On Dördü, Karşı be Karşı)• İki Anadolu Türküsü (Yağmur, Tutam Yar Elinden Tutam) 1930.• Üç Anadolu Türküsü (Ayın Ondördü, Akkoyun, Çeş 1970.• 12 Anadolu Türküsü (Paris’te Heugel Yayınevince yayımlandı), 1925–1926.
Ahmet Adnan Saygun	<ul style="list-style-type: none">• 10 halk türküsü Bas ve orkestra 1968• Ağıtlar Tenor, koro, orkestra 1975
Ulvi Cemal Erkin	<ul style="list-style-type: none">• Bülbül ve Ayın Ondördü, soprano ve küçük orkestra için 1932.• Yedi Halk Türküsü, Basbariton ve Orkestra için 1939.
Hasan Ferit Anlar	<ul style="list-style-type: none">•Yalova Türküsü, 1932. Oda Müziği Orkestrası
Necil Kazım Akses	<ul style="list-style-type: none">• Çokseslendirilmiş Türküler 1938

Tablo 1’de verilen listede 50’ye yakın türkünün senfonik düzenlemesi yapıldığı görülmektedir; ancak, bu türkülerin senfonik düzenlemelerinin telif hakları yabancı ülkelere ait olduğundan yurt içi ve yurt dışı programlarında çok fazla yer almamaktadır.

Günümüzde derleme çalışmaları TRT tarafından devam ettirilmektedir. Son 25-30 yılda ise türkülerin senfonik düzenleme çalışmalarında belirgin bir artış gözlenmektedir. Bu tür düzenlemeler yapan başlıca besteciler arasında; İlhan Baran, Muammer Sun, Erdal Tuğcular, Turgay Erdener ve Musa Göçmen sayılabilir. Bu düzenlemeler genel olarak konser programlarında icra edilmiş, albümlerde fazla yer almamıştır.

Görsel 6: Senfonik Türküler TRT 2

(Kaynak: <https://www.trt2.com.tr/muzik/konser-zamani/senfonik-turkuler-or-konser-zamani-127909>)

2019’da Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi tarafından desteklenen BAP projesi kapsamında; Isparta ilinin türkülerini senfonik albüm olarak hazırlanmıştır. Böylece Türkiye’de ilk defa bir ilin türkülerini senfonik düzenlemesiyle albüm olarak yayımlanmıştır. 10 türküden oluşan bu albümde 8 sözlü ve 2 sözsüz türkü bulunmaktadır. Albümde yer alan türküler şunlardır: “Badılcını Doğradım”, “Çayıra Serdim Postu”, “Evlerinin Önü Mersin”, “Daşlı

Tarla Ayrıklı”, “Erik Dalı Gevrek Olur”, “Ardıçtandır Guyuların Govası”, “Kesinti Zeybeği”, “Gıcır Gıcır Gelir Yarın Kağnısı”, “Çayır Çimen Geze Geze”.

Görsel 7: Senfoni ile Isparta Türküleri

(Kaynak: <https://w3.sdu.edu.tr/sayfa/5837/goller-ve-guller-diyarindan-senfoni-ile-isparta-turkuleri>)

Sonuç

Bu çalışmada senfoni ile türküler konusu araştırılmıştır. Araştırma sırasında yapılan literatür taramasında bu konuda yapılmış çalışmaların sayısının çok kısıtlı olduğu anlaşılmıştır. Türküler milli kültürün en önemli unsurlarından birisidir ve gelecek nesillerde de varlığını devam ettirmelerinde çok sesli düzenlemelerinin önemli rolü bulunmaktadır. Bu tür düzenlemelerin artması, aynı zamanda türkülerin dünya senfoni orkestraları tarafından da çalınmasını ve dünya kültür varlığına katkıda bulunmasını sağlayacaktır. Bu nedenle TRT ve Kültür Bakanlığının yanı sıra üniversitelerin de kültür araştırmaları kapsamında türkülerin senfonik düzenlemeleri konusunda çalışma yapmaları gerekmektedir. Bu tür düzenlemelerin sadece performans düzeyinde kalmayıp albüm olarak çoğaltılması ve arşivlenmesi de gerekmektedir. Bu çalışmadan ortaya çıkan diğer bir sorun da telif haklarının bir an önce alınması ve çözüme kavuşturulması

gerekliliğidir. Böylelikle türkülerin ulusal ve uluslararası düzeyde konser salonlarında seslendirilmesi daha kolaylaşacaktır.

Kaynaklar

- Ali, F. (1996). *Cemal Reşit Rey Unutulmaz Marşın Büyük Bestecisi*. Ankara: Seveda Cenap Vakfı Yayınları.
- Bartók, B. (1976). *Turkish Folk Music from Asia Minor*. (B. Suchoff, Dü.) Princeton: Princeton University Press.
- Kaya, C. V. (2019). *Türk Halk Müziği Derleme Çalışması Tarihçesi*. TRT Bir Dünya Müzik Dergisi, Sayı 45, s.10-13.
- Tansuğ, F. (2008). *Rauf Yekta Bey et le nationalisme de la musique turque Rauf Yekta Bey and Nationalism of Turkish Music*. Études balkaniques, Sayı 13, s. 1-11.
- Türkmen, F., Küçükebe, H. D. (2017). *Turkish Folk Poetry and Folk Music in Mecmuâ-i Sâz-u Söz by Ali Ufkî Bey (Albert Bobowski)*. Türk Dünyası, Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı 43, s. 259-282.
- <https://kygm.ktb.gov.tr/TR-731/mecmua-i-saz-i-soz-2-baski.html>
- <https://osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr/tr/duyuru/bir-darulelhanvardikarargazetesibesirayvazoglu180520177700470048006300460049007A007200770053004D003100>
- <https://literaturk.com/1470>
- <https://kidega.com/kitap/bela-bartok-un-turk-halk-muzigi-derlemesi-uzerine-calismalar-155967/detay>
- <http://piyano.tv/besteciler-kimdir-beste-bilgileri-composer/klasik-muzik-besteci-hayatları-kim/besteci-cemal-resit-rey-muzik-hayati-eserleri-besteleri/>
- <https://www.trt2.com.tr/muzik/konser-zamani/senfoni-turkuler-or-konser-zamani-127909>
- <https://w3.sdu.edu.tr/sayfa/5837/goller-ve-guller-diyarindan-senfoni-ile-isparta-turkuleri>